

УДК 342.951

М. А. КОМЗЮК,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри тактичної та тактико-спеціальної підготовки факультету №3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7656-1061>

В. О. КУЩЕНКО,

викладач кафедри тактичної та тактико-спеціальної підготовки

факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5859-5906>

А. А. КОМЗЮК,

студентка Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3827-5838>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ

Охарактеризовано поняття, нормативні і фактичні підстави та порядок застосування поліцейськими адміністративного затримання як заходу забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення. Аналізуються нормативні акти, якими врегульовано зазначений захід, повноваження Національної поліції щодо його застосування та гарантії прав затриманих осіб. Зроблено висновок, що тільки за умови глибокого осягнення суспільством в цілому та поліцейськими, зокрема самої сутності основоположних прав людини, їх непорушності можна ввести мову про становлення в Україні правової держави.

Ключові слова: *адміністративне затримання, поліцейський, застосування, правові засади, підстави, порядок.*

В умовах сучасної української політичної ситуації, подій Революції Гідності особливого значення набула проблема дотримання основоположних прав людини,

зокрема права на свободу та особисту недоторканність. Із поступовим заповненням українського правового простору принципами людиноцентризму та піднесення ролі особистості в суспільстві природними стали відповідні зміни і в законодавстві.

Реальність права на свободу та особисту недоторканність забезпечується системою юридичних механізмів, що спрямовують його дію і тому набувають значення юридичних гарантій. Такими гарантіями, зокрема є встановлення чіткого порядку адміністративного затримання, його правових і фактичних підстав, а також строків.

Проблемам застосування адміністративного примусу в юридичній літературі присвячено досить багато уваги, зокрема в працях В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, І. П. Голосніченка, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, Р. С. Мельника та ін. Проте з утворенням нового правоохоронного органу – Національної поліції зазначені питання потребують нового осмислення з метою з'ясування повноважень поліцейських, порядку їх дій щодо застосування примусових заходів, яким є адміністративне затримання.

Відтак завданням даної статті є визначення поняття, нормативних і фактичних підстав та порядку застосування поліцейськими адміністративного затримання, формулювання відповідних висновків та пропозицій.

З цієї метою варто насамперед звернутися до міжнародних документів. Проголошуючи «право на свободу», стаття 5 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] говорить про особисту свободу в класичному розумінні, тобто фізичну свободу. Мета її – гарантувати, щоб ніхто не міг бути позбавлений цієї свободи свавільно, – зазначав Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» [2]. Конвенція забороняє не всі види позбавлення свободи і спеціально зазначає шість вичерпних випадків, на підставі яких держава може посягнути на свободу та особисту недоторканність особи. Такою деталізацією в даному аспекті Європейська конвенція відрізняється від інших регіональних конвенцій, таких як Американська конвенція з прав людини та Африканська хартія прав людини і народів.

Конституція України [3] у статті 29 також гарантує кожній людині право на свободу та особисту недоторканність. Особа може бути заарештована або триматись під вартою виключно на підставі вмотивованого рішення суду. Конституція зобов'язує невідкладно повідомити особі мотиви її затримання чи арешту, роз'яснити її права. Гарантією додержання прав затриманої особи є можливість самозахисту та звернення за правовою допомогою до захисника. Передбачена можливість оскарження затримання у будь-який час. Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

У свою чергу, необхідно згадати рішення Конституційного суду України від 11 жовтня 2011 року у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання). Незважаючи на нечинність Закону України «Про міліцію», дане рішення, перш за все, цікавить в аспекті офіційного тлумачення положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП) [4]. Конституційний суд України дійшов висновку, що право

особи на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним та може бути обмежене виключно на підставі закону [5].

Одним із засобів обмеження права на свободу та особисту недоторканність людини є адміністративне затримання. Адміністративне затримання можна визначити як примусове обмеження особистої свободи особи, яка підозрюється у вчиненні адміністративного правопорушення, що полягає у забороні пересування у визначений проміжок часу шляхом її вилучення з місця вчинення або виявлення правопорушення та тримання у спеціально відведених для цього приміщеннях з метою його припинення та забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення [6, с. 113].

Адміністративне затримання належить до заходів забезпечення провадження у справах про адміністративне правопорушення. Варто погодитись з думкою стосовно того, що метою застосування зазначених заходів є припинення адміністративних проступків, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справи, виконання прийнятих постанов [7, с. 159].

До нормативно-правових актів, що безпосередньо регулюють адміністративне затримання, необхідно віднести, в першу чергу, Кодекс України про адміністративні правопорушення, його статті 260-263, які закріплюють основні положення щодо підстав, порядку, суб'єктів провадження та строків адміністративного затримання.

Національною поліцією може здійснюватися адміністративне затримання особи у разі вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 262 КпАП: дрібного хуліганства, вчиненні насильства в сім'ї, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, при поширюванні неправдивих чуток, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог поліцейського, при прояві неповаги до суду, вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, порушення правил про валютні операції, правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появи у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України, а також в інших випадках, прямо передбачених законами України.

У зв'язку з тим, що адміністративне затримання є одним із заходів обмеження особистої свободи громадян, важливим є точне дотримання строків перебування особи у спеціально відведених для цього місцях. За загальним правилом, воно не може перевищувати трьох годин (ст. 263 КпАП). Крім загального правила, закон передбачає випадки, коли допускається затримання порушника на більш тривалі строки. Так, іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні або транзитного проїзду через її територію, в необхідних випадках може бути затримано для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення на строк до трьох діб з

повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання. Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, в необхідних випадках може бути затримано для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження на строк до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

Про адміністративне затримання обов'язково складається протокол, який, крім забезпечення законності і обґрунтованості застосування даного заходу, виконує функції джерела доказів та гарантій прав учасників даного процесу. Відповідний протокол має містити дані про час і місце його складення, посаду, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол, відомості про особу затриманого, час і мотиви затримання. Протокол підписується особою, яка його склала, і затриманим. Якщо ж останній відмовляється це зробити, в протоколі робиться відповідний запис [6, с. 113].

Наступним нормативно-правовим актом, який визначає повноваження поліцейських у даній сфері, є Закон України «Про Національну поліцію» [8]. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 23 цього Закону до основних повноважень поліцейських належить доставлення у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення. Одним із видів поліцейських заходів є регламентоване статтею 37 Закону обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю. Відповідно до порядку, підстав та строків, встановлених у Конституції України, Кримінальному процесуальному кодексі України, КпАП та інших законах поліція уповноважена здійснювати затримання особи. Частина 2 ст. 37 Закону деталізує час затримання, яким є момент фактичного затримання фізичної особи [9, с. 93, 147].

З метою забезпечення прав затриманих осіб закон встановлює певні гарантії застосування цього заходу. Так, при затриманні особи за вчинення адміністративного правопорушення поліція має повідомити визначених законодавством суб'єктів про місце її перебування. Згідно зі ст. 261 КпАП, про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання – також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган. Крім того, про кожний випадок адміністративного затримання осіб поліція інформує у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, крім випадків, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника.

Ще однією гарантією є можливість оскарження дій поліцейських. Відповідно до ст. 267 КпАП адміністративне затримання може бути оскаржено заінтересованою особою у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі) відносно органу (посадової особи), який застосував цей захід, або до суду.

Отже, система правових гарантій дотримання прав людини та запобігання неправомірним діям поліцейських у випадку застосування адміністративного затримання має важливе значення. Проте не менш важливим є формування у свідомості поліцейських розуміння значення та природи невід'ємних прав людини, насамперед таких як право на свободу та особисту недоторканність. Тільки за умови глибокого осягнення суспільством в цілому та поліцейськими, зокрема самої сутності основоположних прав людини, їх непорушності можна ввести мову про становлення в Україні правової держави.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ратифіковано Законом України від 17.07.97 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
2. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» від 8 червня 1976 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461444/2461444.htm>
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) від 11 жовтня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 84. – Ст. 3089.
6. Комзюк М. А. Заходи адміністративного примусу, що обмежують особисту свободу громадян, у діяльності органів внутрішніх справ: Дис. канд. юрид. наук. – Харків, 2015. – 194 с.
7. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: Монографія / За заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
8. Про Національну поліцію : Закон України / Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
9. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка ; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка]. – Харків, 2016. – 408 с.

Надійшла до редколегії 24.03.2017

КОМЗЮК Н. А., КУЩЕНКО В. О., КОМЗЮК А. А. ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПОЛИЦЕЙСКИМИ АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАДЕРЖАНИЯ

Охарактеризованы понятие, нормативные и фактические основания и порядок применения полицейскими административного задержания как меры обеспечения производства по делам об административных правонарушениях. Анализируются нормативные акты, которыми урегулирована указанная мера, полномочия Национальной полиции по ее применению и гарантии прав задержанных лиц. Сделан вывод, что только при условии глубокого осознания обществом в целом и полицейскими, в частности, самой сущности основополагающих прав человека, их незыблемости можно ввести речь о становления в Украине правового государства.

Ключевые слова: административное задержание, полицейский, применение, правовые основы, основания, порядок.

KOMZYUK M. A., KUSHCHENKO V. O., KOMZYUK A. A. LEGAL BASIS FOR PERFORMING THE ADMINISTRATIVE DETENTION BY THE POLICE

The article describes the notion, the normative and the factual basis and procedure of administrative detention using by the police as an administrative proceeding support operation. The article provides the analysis of normative acts which regulated the operation, powers of the National police in aspect of its performing and ensuring the rights of detainees. It was concluded that only when society in general and police in particular comprehends the very essence of basic human rights, their inviolability, we can talk about formation of legal state in Ukraine.

Keywords: *administrative detention, policeman, performing, legal basis, grounds, procedure.*